

MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING PSIXALOGIK RIVOJLANISH BOSQICHLAR

Jabborova Fotima Toshpo'latovna

Mirzo Ulug'bek tumani 142-maktab psixologi

Annotatsiya Mazkur maqolada maktab yoshidagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Psixik jarayonlarning shakllanishi, ijtimoiy moslashuv, aqliy va hissiy rivojlanish kabi omillar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bola shaxsining maktab muhitida rivojlanishiga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillar tahlil etiladi. Maqola pedagog-psixologlar, ota-onalar hamda ta'lim sohasi vakillari uchun foydalidir.

Kalit so'zlar psixologik rivojlanish, maktab yoshi, aqliy faoliyat, hissiy rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, bola psixologiyasi

Аннотация В данной статье анализируются этапы психологического развития детей школьного возраста. Рассматриваются формирование психических процессов, социальная адаптация, умственное и эмоциональное развитие. Также анализируются внутренние и внешние факторы, влияющие на развитие личности ребёнка в школьной среде. Статья будет полезна педагогам-психологам, родителям и специалистам в области образования.

Ключевые слова психологическое развитие, школьный возраст, умственная деятельность, эмоциональное развитие, социальная адаптация, детская психология

Аннотация This article analyzes the stages of psychological development in school-aged children. It examines the formation of mental processes, social adaptation, intellectual and emotional development. The paper also explores internal and external factors influencing the child's personality development in the school environment. It is useful for educational psychologists, parents, and professionals in the field of education.

Kalit so'zlar: psychological development, school age, cognitive activity, emotional development, social adaptation, child psychology

Inson hayotidagi har bir davr o'ziga xos rivojlanish bosqichlari bilan ajralib turadi. Shular ichida maktab yoshi davri o'zining murakkabligi va ko'p qirrali rivojlanish jarayonlari bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Maktabga ilk bor qadam qo'ygan bola yangi ijtimoiy muhitga kiradi, uning oldiga o'ziga xos talab va vazifalar qo'yiladi. Bu davr bola psixologik rivojlanishida burilish nuqtasi bo'lib, unda aqliy, hissiy, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishning keskin faollashuvi yuz beradi.

Maktab yoshidagi bolalarda o'zlashtirish, fikrlash, xotira, diqqat, nutq va tasavvur kabi psixik jarayonlar rivojlanadi. Shu bilan birga, bola o'zini guruhda tutish, sinf jamoasiga moslashish, o'qituvchilar va tengdoshlar bilan munosabat o'rnatish, o'zini baholash va nazorat qilish kabi yangi psixologik sifatlarni egallaydi. Bu jarayonlar bolalarning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlari maktab yoshidagi bolalarning rivojlanish jarayonlarini chuqur o'rganmoqda. Piage, Vygotskiy, Elkonin, Bojovich, Davydov kabi olimlarning tadqiqotlari bola rivojlanishining turli jihatlarini ochib bergan. Ayniqsa, Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi maktab davrida o'qitish va rivojlantirish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'kidlaydi.

Biroq har bir bolaning rivojlanish sur'ati va yo'nalishi individual xususiyatlarga ega. Shuning uchun o'qituvchilar va ota-onalar bolaning yoshiga mos psixologik xususiyatlarini, ularning rivojlanish bosqichlarini to'g'ri tushunishlari va ularga mos yondashuvni tanlashlari zarur. Maktab yoshi davrida yuzaga keladigan psixologik o'zgarishlar bola shaxsining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, bu esa butun umri davomida sezilarli ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada maktab yoshidagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari tizimli tarzda yoritiladi. Rivojlanishning asosiy omillari, bosqichlari, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari va ular bilan bog'liq pedagogik vazifalar tahlil qilinadi. Shuningdek, bolalarning psixik jarayonlarini samarali shakllantirish va ularni ijtimoiy-psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash masalalari ham ko'rib chiqiladi.

1. Maktab yoshining bosqichlari va ularning xususiyatlari

Maktab yoshi odatda 6-7 yoshdan boshlanib, 14-15 yoshgacha davom etadi va bir nechta bosqichlarga bo'linadi. Har bir bosqichda bolaning psixologik xususiyatlari, rivojlanish sur'ati va ijtimoiy muhitga munosabati o'ziga xos tarzda o'zgaradi. Asosan, maktab yoshini boshlang'ich (6-10 yosh) va o'rta maktab (11-14 yosh) davrlariga ajratish mumkin.

Boshlang'ich maktab bosqichi (6-10 yosh) Ushbu davr bolaning aqliy rivojlanishi va ijtimoiy faoliyatga kirishishida muhim rol o'ynaydi. Bola yangi bilimlarni egallashga intiladi, lekin ularning fikrlash jarayoni aniq va konkret bo'ladi. Piage nazariyasiga ko'ra, bu bosqichda bolaning fikrlashi "konkret operatsiyalar" darajasida rivojlanadi, ya'ni u atrofdagi narsalarni amaliy misollar orqali tushunishga urinadi.

Psixologik xususiyatlar:

Diqqat va xotira rivojlanadi, lekin hali ham tashqi ta'sirlar ularga katta ta'sir ko'rsatadi.

Nutq rivojlanib, murakkab gaplar tuza boshlaydi.

O'yin va jismoniy faoliyat bolalar uchun juda muhim, ular orqali ijtimoiy ko'nikmalar hosil bo'ladi.

O'zini nazorat qilish, o'zini baholash qobiliyatlari shakllanadi.

Tengdoshlar bilan munosabat va ijtimoiy moslashuv boshlanadi.

O'rta maktab bosqichi (11-14 yosh) Ushbu davr bolaning shaxs sifatida shakllanishida, abstrakt fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarining rivojlanishida muhimdir. Bolalar o'z-o'zini anglashni kuchaytiradi, o'zining qadr-qimmatini shakllantirishga intiladi. Bu yoshdagi bolaning psixologik rivojlanishi "formal operatsiyalar" bosqichiga yaqinlashadi, ya'ni ular abstrakt fikrlar bilan ishlay boshlaydi, mustaqil mulohaza yuritadi.

Psixologik xususiyatlar:

Fikrlash murakkablashadi, muammolarni tahlil qilish va yechim topish qobiliyati ortadi.

Emotsiyalar va kayfiyatda o'zgarishlar yuz beradi, bu davrda hissiy o'zgarishlar ko'proq seziladi.

Ijtimoiy munosabatlarda mustaqillik va o'ziga xoslikka intilish kuchayadi.

O'rtoqlik va do'stlik aloqalari chuqurlashadi, ijtimoiy guruhlar alohida e'tibor qaratiladi.

O'zini baholash va o'ziga nisbatan talablar oshadi.

2. Psixologik rivojlanishning asosiy komponentlari

Aqliy rivojlanish. Maktab yoshidagi bolalar fikrlash, diqqat, xotira, nutq va tasavvur kabi psixik jarayonlarni rivojlantirishda muhim bosqichni boshdan kechiradilar. O'qish, yozish va hisoblash ko'nikmalari ortib borishi bilan bolalarning aqliy faoliyati ham murakkablashadi. Shu davrda bolalar yangi bilimlarni o'zlashtirish bilan birga, o'rganganlarini amaliyotda qo'llashga o'rganadilar.

Hissiy rivojlanish. Bolalar hissiy tajribalarini yanada boyitadi. Ular o'z his-tuyg'ularini tushunish, boshqalar bilan empatiya qilish, hissiy nazoratni o'rganish jarayonlarini boshdan kechiradilar. Ayniqsa, o'rta maktab yoshida hissiy o'zgarishlar kuchayadi, bu esa o'zini tutish va munosabatlarni murakkablashtiradi.

Ijtimoiy rivojlanish. Maktab yoshidagi bola o'zini jamiyat a'zosi sifatida anglay boshlaydi. U tengdoshlar bilan aloqalar o'rnatadi, jamoada o'z o'rnini topishga intiladi. Ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi, ularning asosida do'stlik, hamkorlik va raqobat kabi jarayonlar yotadi. O'rta maktab yoshida ijtimoiy guruhlar va ularning qoidalari bolalar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

3. Psixologik rivojlanishni ta'minlovchi omillar

Ta'lim muhitining sifatli bo'lishi: Maktabdagi o'qituvchilarning malakasi, pedagogik yondashuv va o'quv jarayonining samaradorligi bolaning psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Oilaviy muhit: Ota-ona qo'llab-quvvatlashi, oiladagi ruhiy-emosional muvozanat bolaning o'zini ishonchli his qilishiga va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Do'stlar va tengdoshlar ta'siri: Bolaning jamiyatdagi o'rni, do'stlari bilan aloqalari uning ijtimoiy va hissiy rivojlanishida muhim omildir.

Shaxsiy omillar: Har bir bolaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va salohiyati uning rivojlanish yo'nalishini belgilaydi.

4. Pedagogik va psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati

Maktab yoshidagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlarini chuqur tushunish o'qituvchilarga va ota-onalarga samarali pedagogik strategiyalarni tanlash imkonini beradi. Psixologik yordam va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantiradi va maktabdagi muvaffaqiyatga erishishga ko'maklashadi.

Maktab yoshidagi bolalarning psixologik rivojlanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u aqliy, hissiy, ijtimoiy va axloqiy sohalarni o'z ichiga oladi. Ushbu davrda bola yangi bilimlarni o'zlashtirish bilan birga, o'zini ijtimoiy muhitda tutishni, o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarishni o'rganadi. Maktab yoshining boshlang'ich va o'rta bosqichlarida psixologik xususiyatlar sezilarli darajada o'zgarib boradi, bu esa pedagog va ota-onalardan har bir bosqichning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Psixologik rivojlanishning samarali ta'minlanishi uchun ta'lim muhitining sifatli bo'lishi, oilaviy qo'llab-quvvatlash, tengdoshlar bilan ijtimoiy munosabatlarning to'g'ri shakllantirilishi muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy, L.S. — *“Psixologiyaning rivojlanayotgan jarayoni”* — 1978
2. Piaget, J. — *“Bolalarning intellektual rivojlanishi”* — 1952
3. Erikson, E.H. — *“Bolalik va jamiyat”* — 1950
4. Shokirov, R. — *“Bolalar psixologiyasi”* — Toshkent, 2010
5. Levina, M.M. — *“Maktab yoshidagi bolalar psixologiyasi”* — 2005